

Mihin perhelisälain toimeenpanolla pyritään

Kirjoittanut Heikki v. Herten

Voitaneen oikeutetusti ja eksymättä liioitteluun esittää rohkealta tuntuva väite, että vuonna 1943 säädetty perhelisälakimme on mielenkiintoisimpia perhekustannusten tasaamiseen tähtääviä toimenpiteitä, mitä nykyajan väestöpolitiikka tuntee. Se, mikä tästä laista tekee näin merkittävän, ei kuitenkaan ole lain sisältö, vaan tapa, jolla se käytännössä toimeenpannaan. Seuraavassa on tarkoituksena selostaa pääpiirteittäin perhelisälain toimeenpanon perusajatuksia ja käytännöllisiä toteuttamismuotoja sekä niitä tavoitteita, joita lain toimeenpanolla johdonmukaisesti pyritään saavuttamaan.

Perhelisä on lain mukaan annettava luontois- tai rahasuorituksena tai osittain kummassakin muodossa, sen mukaan kuin sosiaaliministeriö tarkemmin määrää. Vuoden 1944 alusta se on mainitun ministeriön ohjeitten mukaisesti annettava perhelisän saajalle joko luontoissuorituksena varsinaisessa mielessä eli esineinä ja tarvikkeina tai huoltolautakunnan määräämään hyödylliseen, perheen elintasoja kohottavaan tarkoitukseen, jolloin lisä suoritetaan rahana ja lautakunta sopivaksi katsomallaan tavalla valvoo varojen käyttöä. Varsinaisena rahasuorituksena perhelisän saajan vapaasti käytettäväksi perhelisää ei saa myöntää.

Nämä sinänsä yksinkertaiset toimeenpanosäännökset juuri tekevät perhelisälaista sen, mikä siitä on tullut — väestöpolitiikkamme tärkeimmän ja kenties myös tehokkaimman työvälineen. Py-

rittäessä perhekustannusten tasoittamiseen on luonnollisesti päämääränä taata perheelliselle sama, yhtä korkea elintaso, kuin minkä vastaavassa asemassa oleva perheetönkin pystyy saavuttamaan. Perhelisälain toimeenpanossa onkin johdonmukaisesti asetettu sille kannalle, ettei perhelisää ole käytettävä tuettavan perheen joka-päiväisiin kulutusmenoihin, vaan sellaisiin perusparannuksiin, jotka pysyvällä tavalla kohottavat perheen elintaso. Väestöpolitiikan onnistumisen kannalta on ensiarvoisen tärkeitä, että maamme kymmenien tuhansien lapsirikkaiden perheiden taloudellinen asema vakiinnutetaan jos mahdollista pysyvällä tavalla. Yhteiskunnan on teoissa osoitettava, että se todellakin ottaa tukeakseen niitä, jotka puolestaan ovat täyttäneet velvollisuutensa yhteiskuntaa kohtaan, ja että valtio myös tunnustaa ja kantaa täyden vastuun niistä uusista kansalaisista, joita ei vain toivota, vaan jotka jo ovat syntyneet maailmaan.

Siis: lapsirikkaiden perheiden elintaso on ryhdyttävä perhelisälain avulla määrätietoisesti kohottamaan. Tässä työssä ns. perusparannusten toimeenpanolla on ratkaiseva osuus. Nämä ovat perhelisälain käytännöllisen soveltamisen pääpyrkimykset ja ne perustuvat seuraavaan johtoajutukseen:

Jokainen normaali ihminen pyrkii elämässään eteenpäin, kohti parempia elinehtoja. Hänen työnsä ja ponnistelujensa enemmän tai vähemmän tietoisena päämääränä on kohottaa elintasoaan, ts. luoda huomisesta päivästä parempi ja taloudellisesti turvatumpi kuin nykyinen. Oli hänen taloudellinen asemansa mikä tahansa, niin elintasoaan hän tuntuvammin pystyy kohottamaan vain perusparannuksia toimeenpanemalla. Ajatelkaamme vain esim. maaseudun ahkeraa pieneläjää ja hänen taloudellista edistymistään. Joka vuosi hän suorittaa merkittäviä uudistuksia: laajentaa viljelyksiään tai kohottaa niiden tuotantokykyä, hankkii kotieläimiä ja muuta irtaimistoa, korjaa asuntoaan jne. Sama ilmiö toistuu vain toisissa muodoissa kaikkien kansalaisten kohdalla, joilla siihen vain suinkin on edellytyksiä. Lapsirikkaan perheen huoltaja, joka ansaitsee saman määrän kuin perheetönkin, mutta jonka on saatava tulonsa riittämään seitsemälle tai kymmenelle hengelle tai vieläkin suuremmalle joukolle, ei kuitenkaan useimmiten ole pystynyt suorittamaan perusparannuksia siitä yksinkertaisesta syystä, että kaikki hänen varansa

kuluvat tarkkaan viimeistä penniä myöten suuren perheen elatukseen, melkein yksinomaan sen ruokaan. Häneltä on jäänyt viljelykset laajentamatta, asunto- ja talousrakennukset korjaamatta. Kun naapuri on hankkinut uuden lehmän tahi hevosen tai maanviljelyskoneen, ei suuren perheen huoltaja ole siihen pystynyt. Kuvitelkaamme mielessämme esimerkiksi kahta taloutta, joista toinen on lapsirikas ja toinen pieniperheinen ja joilla molemmilla aikoinaan on ollut sama taloudellinen lähtökohta ja muutenkin samat aineelliset edellytykset, mutta joiden hyvinvoinnissa edelläkerroituista syistä alkoi ajanmittaan ilmetä yhä selvempiä eroavaisuuksia. Ero ei kenties aluksi ollut suuri, mutta vuosi vuodelta se tuli yhä silmiinpistävämmäksi. Suuremman tai pienemmän huoltovollisuuden lisäksi saattoi tällaiseen kehitykseen monesti olla vaikuttamassa muitakin tekijöitä. Mutta ratkaiseva merkitys oli kuitenkin sillä seikalla, että toisessa taloudessa voitiin määrätietoisesti suorittaa perusparannuksia ja nostaa elintaso, kun taas toisessa nämä perusparannukset jäivät vuosi vuodelta suorittamatta ja elintaso polki paikallaan ellei suorastaan laskenut.

Ihmiset eivät kuitenkaan yleensä pysty, olivatpa he sitten paremmassa tai huonommassa taloudellisessa asemassa, suorittamaan huomattavampia perusparannuksia suoraan säännöllisillä viikko- tai kuukausituloillaan. Oli sitten kysymyksessä kaupunkilainen, joka haluaa parantaa tai täydentää koti-irtaimistoaan, taikka maaseudun talonpoika tahi pieneläjä, joka aikoo uusia navetan tai ostaa lehmän tai maatalouskoneen, hänen on tätä tarkoitusta varten ensin usein pitkänkin ajan kuluessa koottava varoja, ja vasta kun hänellä on riittävästi säästöjä, hän voi suorittaa haluamansa perushankinnat. Juuri näin menetteleekin jokainen järkävä ja taloudellisesti ajatteleva kansalainen.

Kun ryhdyttiin harkitsemaan kysymystä, miten perhelisävarat voitaisiin parhaalla mahdollisella tavalla käyttää lapsirikkaiden perheiden hyväksi, saatiin siihen vastaus melkein kuin itsestään edelläkuvatun johtoajatuksen pohjalla: — nyt avautui vihdoinkin mahdollisuus suorittaa niitä perusparannuksia, joihin ei oltu vuosien ja vuosikymmenien aikana voitu ryhtyä kymmenissä tuhansissa lapsirikkaissa kodeissa, joissa elintaso tästä syystä oli painunut tuntuvasti alapuolelle kansan yleisen elintason. Perhelisävaroja oli

toisin sanoen ryhdyttävä käyttämään samalla tavalla kuin jokainen järjevä kansalainen käyttää säästöjään: siis perusparannuksiin ja sitä tietä kohoavaan elintasoon.

Kun tämä seikka oli tullut perhelisälain toimeenpanon suunnittelijoille selväksi, oltiin pian myös selvillä siitä, että asetettuun tavoitteeseen varmimmin ja tehokkaimmin päästäisiin järjestämällä perhelisän suoritus tapahtuvaksi luonnossa. Oli vain löydettävä ja kehitettävä riittävän monia ja monipuolisia luontoissuoritustapoja, jotka joustavasti olivat sovellettavissa kussakin yksityistapauksessa ilmenevään tarpeeseen.

Huolellinen perehtyminen maamme lapsiperheiden olosuhteisiin antoi runsaasti aineistoa eri luontoissuoritusmuotojen määrittelemistä ja kehittämistä varten. Erityisesti m a a s e u d u n lapsirikkaissa perheissä tuntuivat tarpeet suuresti vaihtelevan. Tuhansissa kodeissa ei ollut edes elintarvikkeita riittävästi kautta vuoden. Paljon oli myös perheitä, joilla ei ollut yhtäkään lehmää, vaikka lapsia oli paljon ja kaikki olivat pieniä. Suurten perheiden asunto-olot olivat kyllä eräissä osissa maata varsin tyydyttävät, mutta toisissa taas suorastaan kurjat. Kunnollisista vuoteista ja vuodevaatteista oli tavaton puute, minkä vuoksi lapset monesti joutuivat nukkumaan vetoisilla lattioilla vailla melkein minkäänlaista suojaa. Monissa kodeissa oli perheenäidin terveys murtunut sen johdosta, että hänen oli kunnollisen kaivon puuttuessa kannettava vesi sekä tupaan että kotieläimille jopa monien satojen metrien päässä sijaitsevasta vedenotto paikasta. Oli myös talouksia, joissa ei ollut alkeellisimpiakaan ruoanvalmistus-, talous- eikä ruokailuvälineitä. Lasten vaatetustilanne oli odottamattoman heikko melkein kaikkialla maassa. Kaikki lapsirikkaat perheet eivät kuitenkaan suinkaan olleet vähävaraisia sanan varsinaisessa merkityksessä, vaan olosuhteet saattoivat kodeissa suurestikin vaihdella. **K a u p u n g e i s s a** oli pahimpana epäkohtana asuntojen ahtaus, minkä vuoksi perhelisän tärkeimmäksi tehtäväksi niissä olisi varmaankin muodostunut perheiden asunto-olojen tervehdyttäminen, ellei sodan aiheuttama vakava asutuspula toistaiseksi olisi tehnyt sitä mahdottomaksi.

Edellä selostettujen maamme lapsirikkaiden perheiden olosuhteita koskevien tietojen perusteella laadittiin sitten sosiaaliminis-

teriön ja Väestöliiton yhteistoimin suunnitelma perhelisän eri luontoissuoritusmuodoiksi ja vahvistettiin niille seuraava suositeltavuusjärjestys:

- 1) viljelyshuolto (myös pellavanviljely),
- 2) kotieläinten hankkiminen,
- 3) asunnon kunnostaminen,
- 4) kaivojen rakentaminen, vesijohtojen ja viemärien asentaminen, vedenkantovälineiden hankkiminen,
- 5) vuoteiden hankkiminen,
- 6) muiden kodin terveyttä kohottavien laitteiden ja työkalujen hankkiminen,
- 7) talouskalujen ja ruokailuvälineiden hankkiminen,
- 8) vuokra-avustukset,
- 9) vaatekappaleet,
- 10) elintarvikkeet.

Kuten luettelosta käy ilmi, ovat kaikki luontoissuoritusmuodot todellisiin perusparannuksiin tähtääviä, lukuunottamatta vaatekappaleita ja elintarvikkeita, joita kahta viimeksimainittua onkin sen vuoksi lähinnä pidettävä poikkeusluontoisina. Elintarvikkeiden ostoon onkin perhelisää tietävästi käytetty vain harvoissa tapauksissa, ja nämäkin käynevät tarpeettomiksi, niin pian kuin viljelyshuolto saadaan järjestetyksi perhelisäperheille kaikessa laajuudessaan. Suositeltavuusjärjestyksessä ensimmäisenä mainitaan viljelyshuolto, mikä onkin luonnollista. Vasta kun perheen ja erityisesti lasten ravitsemustilanne on saatu tyydyttävälle kannalle, voidaan, ainakin periaatteessa, ryhtyä ajattelemaan muita perusparannuksia. Viljelyshuollon lopulliseksi, tosin usein vaikeasti saavutettavaksi päämääräksi on asetettava perheen täydellinen elintarvikeomavaraisuus, mikä näet huononakin aikana takaa perheelle määrätyn elintason. Viljelyspalstain hoidossa voidaan myös käyttää hyväksi lasten työsuorituksia ja täten sadon antaman tuloksen avulla lisätä perhelisän tuottama hyöty ainakin kaksinkertaiseksi.

Perhelisän eri luontoissuoritusmuotojen toteuttaminen tuotaisi paikallisille toimeenpanoelimille, kuntien huoltolautakunnille, ylivomaisia vaikeuksia, jolleivät suuret keskusjärjestöt Väestöliitto ja Maatalousseurojen Keskusliitto ratkaisevalla tavalla osallistuisi lain toimeenpanoon. Jälkimmäinen hoitaa paikallisten elin-

tensä välityksellä kaikki viljelyshuoltoon ja siihen läheisesti liittyvät muut kysymykset, ja Väestöliitto puolestaan huolehtii kohdissa 5—7 mainituista tarvikehankinnoista.

Se työ, jota Väestöliitto täten on joutunut suorittamaan hankiessaan sopivia huonekaluja, taloustarvikkeita, vaatetustavaraa jne. perhelisälain toimeenpanoa varten, on ollut käänteentekevää useammassakin suhteessa. Työn kuluessa on näet jouduttu toteamaan, että pelkästään kaupallisia näkökohtia silmällä pitäen tuotetut tarvikkeet ovat usein ahtaudessa eläville lapsirikkaille perheille ja varsinkin maaseudun oloihin sopimattomia, mikäli niitä yleensä on syrjäisemmillä seuduilla lainkaan saatavissa. Tämän vuoksi on Väestöliiton toimesta koitettu ensin tarkkaan tutkia, millaisia tarvikkeiden tulisi olla, ja kun sopivat, käytännölliset ja mahdollisimman halvat mallit sitten on kehitetty ja hyväksytyt, on niiden valmistuksesta sovittu kansanhuoltoministeriön myötävaikutuksella tehtaiden ja muiden suurtuottajien kanssa. Näin Väestöliitto on ratkaisevasti joutunut valvomaan perheiden kuluttajaetuja tarvikkeita hankittaessa ja tuotettaessa. Voidaanpa sanoa, että täten on suorastaan pantu alulle alhaalta päin, kuluttajien todellisista tarpeista ja tärkeimmistä elämänvaatimuksista lähtevä tarve-esineiden suunnittelu ja tuotanto. Esimerkkinä näistä mainittakoon erityisesti lapsirikkaita perheitä varten suunniteltu ns. kodin astiasto, eri vuoderatkaisut, Maija-kaapit ja erilaiset tuvan sisustuksessa tarvittavat käyttöesineet. Erityisen tärkeä on se työ, joka suurten lastenvaatehankintojen yhteydessä on suoritettu mallien kehittämiseksi ja laadun kohottamiseksi.

Siten on perhelisälain tähänastisena voimassaoloaikana, ts. kahden ja puolen vuoden kuluessa, suurista sodanaikaisista vaikeuksista huolimatta toimitettu Väestöliiton välityksellä huoltolautakunnille pyörein luvuin 10.000 vuodetta, 9.000 patjaa ja patjapussia sekä sama määrä muita erityisesti lapsirikkaita perheitä varten suunniteltuja sisustusesineitä, 52.000 lasten suojapukua ja 22.000 lasten alusvaatekerrastoa. Viljelyshuollossa oli vuonna 1944 mukana 8.662 perhettä. (Tiedot vuodelta 1945 eivät vielä ole käytettävissä.) Näissä perheissä oli kaikkiaan 71.465 henkeä eli siis 8,25 henkeä keskimäärin perhettä kohden. Perunaa viljeltiin sanotuna vuonna 1.100 ha ja satoa saatiin lähes 8 milj. kg, mikä per-

hettä kohti teki 982 kg. Vihannes-juurikasveja saatiin 177 kg perhettä kohden. Leipäviljaa: ohraa, kevätehnää ja ruista kasvoi 3.450 ha:lla kokonaissadon ollessa lähes 2,9 milj. kg. Lisäksi saatiin kauraa 170 kg ja heinää 18.000 kg perhettä kohden. Vähäisin määrin viljeltiin vielä muita kasveja kuten pellavaa, hamppua, tupakkaa ym. Miltei kaikissa perheissä poimittiin marjoja, kokonaismäärän kohotessa 320.000 kiloon. Viljelyshuoltovaroin ostettiin 40 % koko siemenperunamäärästä. Lähes joka kolmannella perheellä oli lihotussika. Viljelyshuoltomenoihin kuten siemenuiin, väkifantoihin, maan muokkaukseen ja vuokraan, eläimiin jne. käytettiin 8,2 milj. mk. Keskimäärin nämä menot olivat 948 mk perhettä kohden.

Kuten edellämainituista numerotiedoista käy ilmi, on perhelisäperheitä, joita puheenaolevien vuosien aikana on ollut pyörein luvuin 30.000, todellakin voitu aineellisesti huomattavasti tukea perhelisän luontoissuoritusten avulla. Lakia toimeenpantaessa kävi kuitenkin varsin pian ilmi, että jos haluttiin lapsirikkaiden perheiden elintason kohottamisessa päästä täysin tyydyttäviin tuloksiin, oli aineellisia tukemistoimenpiteitä täydennettävä hyvin harkitulla valistustoiminnalla. Se hätä ja kurjuus, jota oli olemassa, ei useinkaan yksinomaan johtunut taloudellisista syistä, vaan saattoi yhtä suurelta osalta johtua tietämättömyydestä, valistumattomuudesta ja puuttuvasta omatoimisuudesta. Voitiin näin ollen täydellä syyllä olettaa, etteivät tehokkaatkaan yhteiskunnan tukemistoimenpiteet auttaisi, jos perhe itse pysyisi täysin passiivisena. Suuri pienten lasten kuolleisuus, kotitalouden erittäin heikko tila, olosuhteisiin katsoen aiheuttoman yksipuolinen ravinto, usein olematon kotihygienia jne. olivat sittenkin epäkohtia, joissa aineelliset tukitoimenpiteet ilman minkäänlaista, rinnalla kulkevaa valistustoimintaa osoittautuisivat täysin riittämättömiksi. Perhelisäperheiden joukossa on luonnollisesti myös runsaasti kehittyneempää ja valistuneempaa ainesta, mikä seikka ei kuitenkaan sanottavasti vähennä tällaisen valistustoiminnan tarpeellisuutta. Jotta myöskin tämä puoli perhelisälain toimeenpanossa saataisiin tyydyttävälle kannalle, perusti Väestöliitto yhteisymmärryksessä sosiaaliministeriön kanssa erityisen tiedonanto- ja valistuslehden nimeltä »Meidän Perhe», joka vuodesta 1944 lähtien on ilmestynyt säännöllisesti. Lehtëä

jaetaan vapaakappaleena jokaiseen perhelisää saavaan kotiin, ja se saavuttaa syrjäisimmänkin salotöllin asukkaat. Perheenisä saa lehdestä kaikki tiedot, jotka ovat tarpeen, jotta hän voisi täysin määrin käyttää hyväksi niitä etuja, joita yhteiskunta on perheenhuoltajalle varannut, ja perheenäidille pyrkii lehti kansantajuisessa muodossa antamaan tiivistetyn peruskurssin kodinhoidossa, kotitaloudessa, lastenhoidossa ja kotihygieniasa. Myöskään lapsia ja heidän henkistä kehitystään ei ole unohdettu. Neuvontalehti on osoittautunut perhelisälain toimeenpanolle niin välttämättömäksi, että on vaikea ajatella, että ilman sellaista lainkaan enää selvittäisiin.

Päätöksen siitä, missä muodossa perhelisä kunakin vuonna perheelle annetaan, tekee huoltolautakunta (lastensuojelulautakunta, missä sellainen on) neuvoteltuaan asiasta asianomaisen perheenhuoltajan kanssa. Jos vuoden perhelisävarat päätetään käyttää vilyshuoltoon tai kotieläinten hankintaan, saa huoltolautakunta tarvittavaa apua maatalousseuran paikalliselta maatalous- tai kotitalousneuvojalta. Neuvontakustannuksia ei peritä perhelisäperheiltä, vaan niitä varten on valtion tulo- ja menoarvioon varattu erityinen määräraha. Jos taas perhelisävaroilla on päätetty suorittaa erilaisia tarvehankintoja, tilaa huoltolautakunta ne Väestöliiton hankintatoimistolta, joka puolestaan antaa toimitusmääräykset suoraan tehtaille. Valtion menoarvioon perhelisiä varten varattu määräraha (v. 1946 300 milj. markkaa) jaetaan sosiaaliministeriön välityksellä kuntien huoltolautakunnille, ja näillä varoilla maksetaan perhelisien luontoissuoritusmuodoista kunkin perheen osalta aiheutuneet kustannukset. Esimerkkinä voidaan mainita, että 4 lapsen perhe saa v. 1946 perhelisää 2.000—2.800 mk, 6 lapsen 6.000—8.400 mk ja 10 lapsen perhe 14.000—19.600 mk vuodessa, riippuen kunnan kalteusryhmästä.

Se summa, jonka lapsirikkaat perheet perhelisälain ansiosta voivat täten vuosittain käyttää taloutensa peruskustannuksiin, ei siis markkamäärältään ole varsin suuri, mutta perusparannuksiin käytettynä ja vuodesta toiseen uusiutuvana sillä kuitenkin voidaan saada paljon aikaan. Kaikki riippuu siitä taidosta ja harrastuksesta, jolla huoltolautakunnat ja niiden toimihenkilöt tehtävänsä suorittavat. Jos lain toimeenpanossa vain menetellään johdonmukaisesti ja nojataan terveeseen taloudelliseen ja sosiaaliseen ajatte-

luun, voidaan varmasti saavuttaa erinomaisia tuloksia. Ajatelkaamme esim. perhelisää saavaa perhettä, maaseudun pieneläjää, jolla tosin on maata riittävän elintarvikeomavaraisuuden saavuttamiseksi, mutta jonka taloudessa siitä huolimatta leipä loppuu kesken vuotta, jonka asunto on korjauksen tarpeessa, kotitalous alkeellista ja lapset heikosti vaatetettuja. Jos tällaisessa tapauksessa perhelisälain toimeenpano suoritetaan järkevällä tavalla, aloitetaan luonnollisesti järjestämällä perheelle viljelyshuoltoa, so. saattamalla viljelkset sellaiseen kuntoon, että perheen elintarvikehuolto koko vuodelta tulee turvatuksi. Seuraavan vuoden perhelisällä voidaan kenties korjauttaa asunto tai hankkia lehmä. Kolmantena ja neljäntenä vuonna voidaan ehkä hankkia vuoteita ja vuodevaatteita, mikäli maan tekstiilitilanne sen silloin sallii. Joka tapauksessa on selvää, että tällainen johdonmukainen ja taloudellisesti terve, vuodesta toiseen jatkuva perusparannusten suorittaminen ei yksinkertaisesti voi olla tuottamatta tuloksia. Elintason on näissä perheissä suorastaan pakko nousta. Eikä ole mahdotonta ajatella, että se joissakin tapauksissa nousee korkeammallekin kuin vähälapsisemmissa naapuritaloissa, joissa sanottuna aikana ei ole suoritettu mitään vastaavanlaatuista määrätietoista talouden kohottamistyötä. Jos näin tulee käymään, voidaan todellakin sanoa, että väestöpolitiikka on perhelisälain toimeenpanolla saavuttanut ensimmäisen suurvoitonsa. Sillä sinä päivänä, jona voidaan todeta, ettei perheellisyys ja lapsirunsaus enää merkitse kasvavia taloudellisia vaikeuksia, vaan normaalia elintasoa, sinä päivänä on suoritettu ratkaiseva askel kohti väestöpoliittisesti tervettä yhteiskuntaa.